Paralelní systém, kritická sekce

Paralelní a distribuované systémy, přednáška 2

Tomáš Urbanec

Katedra informatiky PřF UPOL

30.9.2025

Paralelní systém

Paralelní systém

- Rozehřátí opakováním
- Co to je paralelní systém/program?
- Co jste si odnesli z cvičení?

(De)motivační příklady

- Chyba souběhu: prokládání operací při převodu peněz.
- Uváznutí (deadlock): problém 4 aut.
- Uváznutí (livelock): řešení problému 4 aut?
- Vyhladovění: více aut.

Základní pojmy

Co s tím?

Viděli jsme různé problémy:

- Chyba souběhu (Race condition, data race)
- Deadlock, livelock, vyhladovění, ...

Jak vypadá naše situace?

- Paralelní program - konečná množina sekvenčních procesů.
- Každý proces sekvenčně (!) vykonává atomické operace.
  - atomické = dále nedělitelné
- Tím přechází mezi stavy
  - hodnoty proměnných
  - aktuální instrukce
- Operace procesů se mohou libovolně proložit

  $\rightarrow$ scénář paralelního výpočtu.

Synchronizace

Základní pojmy

Co tedy můžeme dělat?

→ Synchronizovat, tj. omezovat možné scénáře.

Jak na to?

- Atomické operace
  - základní instrukce
  - složené atomické operace
  - záleží na jemnosti (dále)
- Základní problém: kritická sekce
- Synchronizační primitiva a nástroje:
  - semafory a mutexy,
  - monitory,
  - zámky,
  - bariéry,
  - ...
- Klasické problémy: modelové situace se známým řešením.

Vlastnosti programu

Základní pojmy

- Jak nahradit krokování/debugování sekvenčních programů?
- Více scénářů paralelního programu $\rightarrow$ procházet všechny?
- Dost těžko. . . (ledaže [1])
- Zachránit nás může (modální, temporální) logika.
- Typy vlastností paralelního programu:
  - živost (liveness)
    - tvrzení platné pro alespoň jeden stav výpočtu.
    - „dobrá věc se někdy stane“
    - např. Databáze je v konzistentním stavu.
  - bezpečnost (safety)
    - tvrzení platné pro všechny stavy výpočtu.
    - „špatná věc se nikdy nestane“
    - např. Nenastane deadlock.
- Systém je korektní, pokud každý jeho scénář splňuje každou požadovanou vlastnost.
- Další klíčová slova: prekondice, postkondice, Hoareho logika

Férovost

Základní pojmy

- Vlastnost běhového prostředí (plánovače, architektury).
- Korektnost vyžaduje férovost (příklad)
- Slabá férovost - akce, která vždy může nastat, někdy nastane.
- Silná férovost - akce, která někdy může nastat, někdy nastane.

Příklad

Férovost

Stop flag

Sdílená paměť

i $\leftarrow$ 1

pokracuj $\leftarrow$ true

A

A_1: while pokracuj:

A_2: i $\leftarrow$ i + 1

A_3: print('konec')

B

B_1: pokracuj $\leftarrow$ false

- Kdy je splněna vlastnost „Proces A skončí.“?
- Co kdyby B vykonávalo svou instrukci podmíněně?

Více k atomicitě

- nedělitelnost
  - = nepřerušitelnost
  - = nelze proložit operacemi jiného procesu
- Co už je atomické? Definice záleží na hrubosti systému.
- Na definici atomicity závisí korektnost algoritmů (příklad)

Atomická proměnná?

- lze atomicky upravit (přečíst původní a zapsat novou hodnotu)
- speciální typy a/nebo instrukce
- u obvyklých (neatomických) proměnných nutná synchronizace

S tím souvisí i koncept volatilní proměnné, která má vždy poslední přiřazenou hodnotu (tj. změna ne jen v cache, registru, . . .).

Kritická reference

- Výskyt proměnné je kritická reference pokud:
  - do ní zapisuje jeden proces a čte ji jiný proces
- Příkaz může obsahovat více kritických referencí (příklady).
- LCR (Limited critical reference)
  - Podmínka, kterou proces splňuje, pokud každý jeho příkaz obsahuje nejvýše jednu kritickou referenci.
  - Takový program se chová stejně, jako kdybychom každý příkaz rozepsali na atomické akce.
  - Neřeší problémy, jen umožňuje uvažovat nad většími bloky.

Příkaz await

- Forma: `await podmínka`
- Čekání na splnění podmínky.
- Reálně se používá pasivní čekání (přerušení).
- Při podmínce splňující LCR stačí `while (not podmínka):`
  - → aktivní čekání
    - jednoduché, ale bere výkon
    - pro pochopení stačí

Problém kritické sekce

- Vyřešen E. W. Dijkstrou v roce 1965 [2] (znám déle)
- „n procesů ve smyčce vykonává posloupnost akcí rozdělenou na dvě části: kritickou a nekritickou sekci.“
- Požadavky na řešení (korektnost):
  1. Vzájemné vyloučení - kritické sekce dvou procesů se nesmí proložit.
  2. Absence uváznutí - pokud se více procesů snaží najednou vstoupit do KS, jeden z nich uspěje.
  3. Absence vyhladovění - pokud se proces snaží vstoupit do KS, někdy uspěje.
- Synchronizace
  = zajištění korektnosti
  - uvažujeme vstupní a výstupní protokoly okolo KS
  - Předpokládáme, že:
    - Kritická a nekritická sekce nesdílejí data
    - KS vždy skončí
    - Nekritická sekce skončit nemusí

První pokus

Pokus o KS 1

Sdílená paměť

turn $\leftarrow$ 1

A	**B**
opakuj:	opakuj:
A_1: nekritická sekce	B_1: nekritická sekce
A_2: await turn $= 1$	B_2: await turn $= 2$
A_3: kritická sekce	B_3: kritická sekce
A_4: turn $\leftarrow 2$	B_4: turn $\leftarrow 1$

Analýza

První pokus

- turn = právo na vstup do KS
- každý proces čeká na svůj turn

✓ nemáme deadlock - vždy někdo může do KS

✗ můžeme vyhladovět - jak?

Analýza

První pokus

- turn = právo na vstup do KS
- každý proces čeká na svůj turn

✓ nemáme deadlock - vždy někdo může do KS

✗ můžeme vyhladovět - jak?

→ jedna proměnná na řízení nestačí

Druhý pokus

Pokus o KS 2

Sdílená paměť

isA, isB $\leftarrow$ false

A	**B**
opakuj:	opakuj:
A_1: nekritická sekce	B_1: nekritická sekce
A_2: await not(isB)	B_2: await not(isA)
A_3: isA $\leftarrow$ true	B_3: isB $\leftarrow$ true
A_4: kritická sekce	B_4: kritická sekce
A_5: isA $\leftarrow$ false	B_5: isB $\leftarrow$ false

Analýza

Druhý pokus

- isA, isB = oznámení, že jsem v KS.
- proces čeká na dokončení KS druhého procesu

✓ nemáme deadlock - vždy někdo může do KS

✓ nemůžeme vyhladovět - proces mimo KS nedrží výhradní právo na vstup

✗ přesto špatně - proč?

Analýza

Druhý pokus

- isA, isB = oznámení, že jsem v KS.
- proces čeká na dokončení KS druhého procesu

✓ nemáme deadlock - vždy někdo může do KS

✓ nemůžeme vyhladovět - proces mimo KS nedrží výhradní právo na vstup

✗ přesto špatně - proč?

→ nelze povolovat/zakazovat vstup ostatním až v KS

Třetí pokus

Pokus o KS 3

Sdílená paměť

wantA, wantB $\leftarrow$ false

A	**B**
opakuj:	opakuj:
A_1: nekritická sekce	B_1: nekritická sekce
A_2: wantA $\leftarrow$ true	B_2: wantB $\leftarrow$ true
A_3: await not(wantB)	B_3: await not(wantA)
A_4: kritická sekce	B_4: kritická sekce
A_5: wantA $\leftarrow$ false	B_5: wantB $\leftarrow$ false

Analýza

Třetí pokus

- wantA, wantB = oznámení, že chci do KS
- proces čeká, až druhý opustí KS
- ✗ deadlock - jak?

Analýza

Třetí pokus

- wantA, wantB = oznámení, že chci do KS
- proces čeká, až druhý opustí KS

✗ deadlock - jak?

→ nelze si vynucovat vstup KS

Čtvrtý pokus

Pokus o KS 4

Sdílená paměť

wantA, wantB $\leftarrow$ false

A

opakuj:
A_1: nekritická sekce
A_2: wantA $\leftarrow$ true
A_3: while wantB
A_4: wantA $\leftarrow$ false
A_5: wantA $\leftarrow$ true
A_6: kritická sekce
A_7: wantA $\leftarrow$ false

B

opakuj:
B_1: nekritická sekce
B_2: wantB $\leftarrow$ true
B_3: while wantA
B_4: wantB $\leftarrow$ false
B_5: wantB $\leftarrow$ true
B_6: kritická sekce
B_7: wantB $\leftarrow$ false

Analýza

Čtvrtý pokus

- wantA, wantB = oznámení, že chci do KS
- proces se vzdá vstupu do KS, když chce i druhý
- instrukce $A_3, A_4, A_5, B_3, B_4, B_5$ se mohou prokládat

✗ livelock - jak?

Analýza

Čtvrtý pokus

- wantA, wantB = oznámení, že chci do KS
- proces se vzdá vstupu do KS, když chce i druhý
- instrukce $A_3, A_4, A_5, B_3, B_4, B_5$ se mohou prokládat

✗ livelock - jak?

→ reakce na možný deadlock nesmí být symetrická

Dekkerův algoritmus

Dekkerův algoritmus

Sdílená paměť

wantA, wantB $\leftarrow$ false
turn $\leftarrow$ A

A
opakuj:
A_1: nekritická sekce
A_2: wantA $\leftarrow$ true
A_3: while wantB
A_4: if turn = B
A_5: wantA $\leftarrow$ false
A_6: await turn = A
A_7: wantA $\leftarrow$ true
A_8: kritická sekce
A_9: turn $\leftarrow$ B
A_{10}: wantA $\leftarrow$ false

B
opakuj:
B_1: nekritická sekce
B_2: wantB $\leftarrow$ true
B_3: while wantA
B_4: if turn = A
B_5: wantB $\leftarrow$ false
B_6: await turn = B
B_7: wantB $\leftarrow$ true
B_8: kritická sekce
B_9: turn $\leftarrow$ A
B_{10}: wantB $\leftarrow$ false

Analýza

Dekkerův algoritmus

- kombinujeme myšlenky z pokusu 1 a 4
  - hlídáme právo na vstup (turn)
  - žádáme o vstup (wantA, wantB) s možností vzdání se

  $\rightarrow$ turn = právo na trvání na žádosti o vstup

Petersonův algoritmus [3]

Petersonův algoritmus

Sdílená paměť

wantA, wantB $\leftarrow$ false
turn $\leftarrow$ A

A
opakuj:
A_1: nekritická sekce
A_2: wantA $\leftarrow$ true
A_3: turn $\leftarrow$ A
A_4:
await not(wantB and turn=B)
A_5: kritická sekce
A_6: wantA $\leftarrow$ false

B
opakuj:
B_1: nekritická sekce
B_2: wantB $\leftarrow$ true
B_3: turn $\leftarrow$ B
B_4:
await not(wantA and turn=A)
B_5: kritická sekce
B_6: wantB $\leftarrow$ false

Analýza

Petersonův algoritmus

- Zvaný též „Tie-breaker“.
- Vychází z Dekkerova algoritmu.
  - místo cyklu s await máme await se složenou podmínkou
  - podmínka nesplňuje LCR
  - . . . ale korektnost je ok i při neatomickém vyhodnocení
- Více možných pohledů (turn vs. last).
- Varianty a korektnost na cvičení.

Bakery algoritmus

Základní bakery algoritmus

Sdílená paměť

nA, nB $\leftarrow 0$

A	**B**
opakuj:	opakuj:
A_1: nekritická sekce	B_1: nekritická sekce
A_2: nA $\leftarrow$ nB $+ 1$	B_2: nB $\leftarrow$ nA $+ 1$
A_3: await nB $= 0$ or nA $\leq$ nB	B_3: await nA $= 0$ or nB $\leq$ nA
A_4: kritická sekce	B_4: kritická sekce
A_5: nA $\leftarrow 0$	B_5: nB $\leftarrow 0$

Bakery algoritmus

Základní bakery algoritmus (n procesů)

Sdílená paměť

pole[1, . . . , n] $\leftarrow$ [0, . . . , 0]

Proces i

opakuj:

A_1: nekritická sekce

A_2: pole[i] $\leftarrow$ max(pole) + 1

A_3: pro všechna j různá od i:

await(pole[j]=0 or pole[i] $<$ pole[j] or (pole[i] = pole[j] and i<j))

A_4: kritická sekce

A_5: pole[i] $\leftarrow$ 0

Analýza

Základní bakery algoritmus

- nA, nB a pole[i] představují pořadové lístky
- u víceprocesové varianty je nutné zjistit největší lístek
  - → pomalé
  - → nutnost atomické operace max

Lamportův bakery algoritmus [4]

Lamportův bakery algoritmus (n procesů)

Sdílená paměť

pole[1, . . . , n] ← [0, . . . , 0]
vstup[1, . . . , n] ← [false, . . . , false]

Proces i
opakuj:

A_1: nekritická sekce

A_2: vstup[i] ← true

A_3: pole[i] ← max(pole) + 1

A_4: vstup[i] ← false

A_5: pro všechna j různá od i:

await(not(vstup[j]))

await(pole[j]=0 or pole[i] < pole[j] or (pole[i] = pole[j] and i<j))

A_6: kritická sekce

A_7: pole[i] ← 0

Analýza

Lamportův bakery algoritmus

- Vstup zajišťuje, že budeme vždy vědět o případných kolizích u spočítaných maxim
  - V tom případě se rozhodneme podle indexu procesu
- Lze skutečně použít
  - třeba pro implementaci vzájemného vyloučení tam, kde hw nepodporuje synchronizační primitiva (příště)

Reálný svět

- Složené atomické operace
- Vyšší synchronizační primitiva
- Další algoritmy
- Příště

Facebook. *Hermit (pozastaveno)*.Dostupné z `https://github.com/facebookexperimental/hermit`. Citováno 30.9.2025.

E. W. Dijkstra. 1965. *Solution of a problem in concurrent programming control*. Commun. ACM 8, 9, 569.

G. L. Peterson. 1981 *Myths about the mutual exclusion problem*. Information Processing Letters, 12, 3, 115-116.

L. Lamport. 1974.*A new solution of Dijkstra's concurrent programming problem.* Commun. ACM 17, 8, 453–455.

Changelog

- 4.10.2025
  - A a B místo 1 a 2 u algoritmů pro dva procesy.
  - Úpravy u Petersonova algoritmu, odkaz na cvičení
  - Překlepy